

**Қазақстан Республикасы саяси жүйесінің
конституциялық-құқықтық негіздері**

Ботағарин Р.Б.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

В статье рассматриваются конституционно-правовые основы политической системы Республики Казахстан. На сегодняшний день развитие Республики Казахстан характеризуется приобретением независимости, расширением и укреплением демократий. Политическая система общества обособляется структурными элементами, функциональными характеристиками и различными взаимосвязями. Отказ от прежней тоталитарной системы управления привел к новым путям организации государственной власти.

In given article it is considered constitutionally-legal bases of political system of Republic Kazakhstan. On today put Republic Kazakhstan development it is characterised by its acquisition of independence, expansion and strengthening of democracies. The political system of a society stands apart building blocks, the functional characteristics and various communication. Refusal of a former totalitarian control system of a society has led to new ways the government organisation.

Қазіргі уақытта мемлекеттанушылар Қазақстандағы нарықтық экономикалық қатынастың дамуындағы шартты байланысқан экономикалық және әлеуметтік қайта құрылулардың терең бағыт алғанын мойындап отыр. Сонымен қатар терең саяси өзгерістер егеменді мемлекетті қалыптастыруда және қазақстандық қоғамдағы саяси жүйе институттарының жетілуіне алып келді.

Бұл отандық саяси жүйенің конституциялық кезеңдік дамуы сұрақтарын зерттеудегі өзектілігі жалпы саяси-құқықтық жүйенің қазіргі таңдағы болмысын танудағы бір бөлік ретінде анықтайды. Ғылыми заңдық және саяси әдебиеттерде саяси институттарға қатысты заңнамалар мен актілерді зерттеу негізгі назарды аударатын бірден бір басты зерттелетін бағыт ретінде қарастырылды. Сонымен қатар аталған мәселені зерттеу маңыздылығы қазіргі жағдайда алдымен Конституция мен саяси жүйеге қатысты сұрақтар, соның ішінде саяси жүйедегі жекелеген құрылымдық элементтердің рөлі мен орны, қоғамдық-саяси институттардың конституциялық құқықтық мәртебесінің мәселелері, олардың қалыптасуы мен жұмыс атқаруын шешуімен байланысты шартталады. Саяси жүйенің жалпы түсінігін жасаудың қиындығы сол уақытта болған қоғамдық жүйелердің екі басты типінің түбірлі қарама-қайшылығымен байланысты болғанын айта кеткен жөн. Биліктің саяси жүйесі көп ретте халық билігінің әлеуметтік тетігі ретінде анықталды.

Отандық құқықтық ғылымда социалистік қоғамда саяси жүйе мен билік тетігін сәйкестендірудің дұрыстығы ешқандай күмән тудырмайды. Антагонистік таптардың болмауы, биліктің еңбекшілердің қолында болуы ішінде антихалықтық, антиәлеуметтік саяси институттарға орын болмайтын жүйенің әлеуметтік бірізділігі мен монолиттігін анықтайды. Мемлекеттік-құқықтық институттар, сол сияқты қоғамдық ұйымдар, еңбек ұжымдары маркс-лениндік партиямен басқарылатыны, билікті жүзеге асыруда қатысады, сонымен қатар саяси жүйенің маңызды құрылымдық элементтерін құрайды.

Мысал ретінде социалистік қоғамда ерекше саяси жүйенің қызмет етуін идеологиялық бекітетін анықтамалардың толық емес тізімін келтірейік.

Белгілі кеңестік конституционалист Б.Н.Топорнин біз қарастырып отырған мәселені келесідей сипаттайды: «Қоғамның саяси жүйесі дегеніміз — бұл халық, жұмысшы тап басшылығымен

қоғамның жұмыстарын басқаратын мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың кешені». «Қоғамның саяси жүйесі — социалистік қоғамды саяси басқару мен басшылық жасауды жүзеге асыру, саяси билікті ұйымдастыру мен қызмет етудің өзара байланысы және өзара әрекеттесетін әдіс-тәсілдердің күрделі кешенін білдіреді», — деп И.П.Ильинский және Н.В.Черноголовкин жазған. «Кеңес қоғамының саяси жүйесін өздерінің арасында қарқынды өзара әрекеттесуші мемлекеттік және қоғамдық мекемелердің ұйымы ретінде анықтауға болады, олар арқылы қоғамның барлық істерін басқару, коммунистік құрлыстың экономикалық, әлеуметтік-саяси және мәдени-тәрбиелік міндеттерін шешу жүзеге асырылады», — деп В.С.Шевченко көрсеткен.

Сонымен, кеңес авторларының көбісі социалистік саяси жүйені, қоғамды басқаратын коммунистік құрылыстың халық алдында тұрған міндеттерді шешетін компоненттер жиыны ретінде түсінді. Компоненттер қатарына елдегі қатынастарыдың субъектілері болатын институттар мен мекемелер жатқызылды.

Мақсаты капиталистік елдердегі саяси жүйелердің тұрақсыздығын теоретикалық негіздеу болып табылған кеңес-құқықтық ойдың бағытына көңіл бөлу керек. Саяси жүйені социалистік үлгі бойынша ұйымдастырудың перспективтілігін ақтай отырып, буржуазиялық қоғамда саяси жүйені ұйымдастырудың барлық дерлік мәнін сыни бағалады.

Бұл аспектіде кейбір ой-толғаныстарымен қысқаша танысу қызық болар.

Дамыған капиталистік мемлекеттерде мемлекеттік билікті жүзеге асыру монополиясы капиталистер табына тиесілі деп қарастырылған. Бұл өз кезегінде саяси жүйенің таптық мәні мен табиғатын анықтайды. Қазіргі заман буржуазиялық қоғамы екі басты антагонистік таптардан тұрады — жалдамалы жұмысшылар табы мен капиталистік жеке меншік иелері табы, бұл жағдай буржуазиялық-әлеуметтік қарсылық көрсету институтының болуын білдіреді. Мұнда әлеуметтік қарсылық институты монополия диктатурасын жүзеге асыру тетігінің бөлігін құрамайтыны анық.

Бұл жағдайды ескере отырып, кеңестік авторлардың көп бөлігі дамыған капиталистік елдерде екі саяси жүйенің бар екенін көрсетеді. Мысалы, Ю.А.Тихомиров «кең мағынада капиталистік қоғамның саяси ұйымдастырылуы өзіне кіші жүйе ретінде буржуазды саяси жүйені және буржуазды таптардың ұйымын біріктіреді. «Саяси ұйым» түсінігін осы сөздің кең және тар мағынасында қолдану, бірінші жағдайда барлық саяси институттарды, соның ішінде қарсы тұратын саяси институттарды, екінші жағдайда — тек қана билік етіп отырған саяси тап қоғамды мемлекеттік басқаруды жүзеге асыратын саяси институттарды қамтуға мүмкіндік береді», — деп есептейді.

Бүгін біз саяси жүйе туралы марксистік көзқараспен бірге бұл саяси феноменді терең және жан-жақты түсіну үшін үлкен маңызы бар марксистік емес ағымды ойдың болуын мойындаймыз. Марксистік және марксистік емес авторлардың саяси жүйесін талдау әдістермен бағалауда мәнді айырмашылықтарға қарамастан, қалыптасқан қоғамдық сана үшін бұл қаншалықта парадоксалды көрінгенмен, көптеген параметрлер бойынша олардың көзқарастары сәйкес келеді. Басқа позицияны жағдайлы және ауқымды мазмұндауды М.Н.Марченко берді, ол «буржуазды қоғамның саяси ұйымы нақты бір біртұтас құбылыс ретінде объективті түрде өзінің құрылымында үстем тап мен каналушы таптарының әлеуметтік-саяси ұйымдары сияқты бір реттік, бір-бірімен өзара байланысқан құбылыстар, институттар мен мекемелердің болуын қарастырады».

Кеңейтілген талқылауды негіздеуге көптеген дәлелдемелер келтіріледі, бастылары келесілер. Буржуазиялық қоғам антагонистік таптардан тұрады, олардың қарсыласуы буржуаздық қоғамның саяси жүйесінің сипаты мен табиғатын анықтайды. Онда жүретін саяси үрдістер әр түрлі әлеуметтік күштердің мүдделерінің қақтығысуы мен қарсыласуын көрсетеді. Буржуазиялық қоғам тек қана бір билік етуші таптан — буржуазиядан тұруы мүмкін емес. Оның ажырамас компоненті — буржуазия антиподы — жұмысшы тап. Сәйкесінше, бұл қоғамның саяси жүйесі де оның әлеуметтік құрылысын көрсете отырып, өзіне тек үстем таптың ғана емес, сонымен бірге оның қарсылыстарының да институттары мен мекемелерін жатқызады.

Конституция мен Қазақстандағы қазіргі саяси жүйенің өзара әрекеті мен өзара байланысындағы мәселелерді шешкенде қоғамдағы саяси жүйенің рөлі мен әлеуметтік маңызын толығырақ зерттеген дұрыс сияқты.

Бүгінгі күнде Қазақстандағы саяси жүйе құрылысын тарихи қалыптасқан кезеңдерден іздеп, саяси жүйенің құрылымына ғылыми талдау жасау керек. Құқықтық ойлауда отандық саяси жүйенің мазмұндық жағын анықтайтын конституциялық базасын жүйелеу, ішкі жүйелік қызметтік байланыстарын ескеру дұрыс. Және де мемлекеттік пен мемлекеттік емес саяси институттардың өзара қатынасындағы маңызды сұрақтарға назар аудару керек.

Саяси институттардың құрылуы мен қызмет етуі, саяси мінез-құлық, мемлекеттегі бүкіл саяси өмірдің маңызды аспектілері күрделі әрі тармақталған әлеуметтік нормалар жүйесінің көмегімен реттеледі. Бұл нормалар, бір жағынан, институционализациялау деңгейі мен сипаты бойынша, екінші жағынан — олармен реттелетін қоғамдық қатынастардың табиғаты бойынша ерекшеленеді.

Бірінші жағдайда әлеуметтік нормалардың құрылуы мен олардың реттеушілік ерекшеліктері басты мәнге ие. Бұл көзқарас бойынша, мемлекетпен бекітілген әрі санкцияланған құқық нормаларының, адамдардың ар-намыстық түсініктерін көрсететін (ар намыс-мораль) нормалардың, партия мен қоғамдық бірлестіктермен жасалатын ұжымдық нормаларының, әдет-ғұрып норманың және басқа норманың арасындағы айырмашылықтар көрсетіледі.

Екінші жағдайда норманың мазмұнын анықтайтын реттеу пәніне негізгі көңіл беріледі. Яғни құқықтық нормалар да, әдет-ғұрыптар да, басқа да нормалар әр түрлі қоғамдық қатынастардың — саяси, мәдениеттік, еңбек, отбасы, неке және сол сияқты қатынастарды реттеуші ретінде бола алады [1].

Қоғамның саяси жүйесінің табиғаты мен ерекшеліктері оның элементтеріне ең бірінші қоғамдық-саяси қатынастарды реттейтін әлеуметтік нормаларды жатқызуда негіз береді. Заң әдебиетінде «саяси норма» сияқты ұғымды қалыптастыру туралы ой айтылған. Ф.М.Бурлацкийдің ойы бойынша, «саяси норма» адамдардың саяси өмір үрдісіндегі тәртіп ережесін бекітеді. Бұл ұғымға ол саяси қағидалар, құқықтық нормалар, саяси дәстүрлер, саяси тәртіптің эталонын және т.с.с. кіргізеді. Сөз саяси өмірге қатысы бар әлеуметтік нормалардың барлық түрлерін қамтитын жинақтық ұқсастық ұғым туралы болып отыр.

Салыстырмалы дербес жүйе құрайтын саяси, нарықтық, әлеуметтік-саяси нормалар түсінігін ғылыми айналымға енгізу бұл нормалар сипатындағы айырмашылықтарды анықтауға, сонымен қатар оларды біріктіретін ортақтықты — саяси өмірмен тікелей байланысын анықтауға мүмкіндігін береді. Әлеуметтік-саяси нормалар жүйесінде төрт негізгі топты бөліп көрсетуге болады: құқықтық нормалар, әдет-ғұрып нормалары, корпоративті және мораль нормалары.

Саяси салт-дәстүр мен әдет-ғұрыптардың саяси партиялар мен қоғамдық бірлестіктердің нормаларының ролін төмендетпей, қазіргі қазақстандық қоғамда тіршілігінің саяси саласын реттеуде құқықтық нормалардың бірінші ретті маңызы бар екенін айта кетейік. Құқықтық нормалардың бұндай ерекше ролі, ең алдымен, олардың мемлекет тетігінің ұйымдастырылуы мен қызмет етуінің, қоғамның саяси жүйесінің басқа элементтерінің өзара әрекеттесуінің басты реттегіші болып табылатындығымен негізделеді.

Саяси өмірдің саласын реттейтін құқықтық нормалардың ішінде ҚР Конституциясының нормалары үлкен маңызға ие, бұл олардың тек біздің мемлекетіміздің құқық жүйесіндегі формалды-заңдық жоғарғы күшке ие болуында ғана емес, сонымен бірге онда саяси жүйеге тән көптеген жалпы қағидалар бекітілуінде. Басқа заңдар мен заңға тәуелді актілердегі нормалармен салыстырғанда, конституциялық нормалар аса нақты саяси мазмұнға ие. Дегенмен нақты шындыққа сай келе бермейтін формалды әрекет етуші конституциялық нормаларға қарап, саяси жүйе туралы ой түюге болмайтынын айта кеткен жөн. Басқаша айтқанда, заңды конституциядан сол немесе басқа да мемлекетте саяси құрылыстың негізін көрсететін «тірі» конституцияны ажырату керек.

Өкінішке орай, қазіргі кезге дейін конституцияның мәнін анықтауда кластық тәсіл сақталып келеді. Бұл жерде конституция кластық күрес өнімі ретінде және сол немесе басқа класс өзінің саяси үстемдігін бекітетін құрал ретінде қарастырылады. Саяси жүйе, Д.Истонның және оның жақтастарының ойы бойынша, «материалдық және басқа құндылықтарды бөлу бойынша қоғам мүшелерінің көпшілігі үшін тиімді шешімдерді жасаумен байланысты саяси қатынастар субъектілерінің әрекеттерінің, тәрбиенің жалғыз және үзіліссіз ағымы». Саяси жүйенің өкімдік сипатын және оның авторитарлы шешімдерді қабылдау қабілеттілігін айқындауға талпынып, саяси жүйені «шешім шығару машинасы» деп те атайды. Солай бола тұрып, олар батыс саяси-құқықтық ғылымы үшін дәстүрлі «таптық емес» позициясынан мұндай саяси жүйе-машина тек таптық қоғамда ғана емес, сонымен бірге адамдарың ортақ мәселелері бар және (осы мәселелерді шешу үрдісінде) өзара бірлесетін немесе бір-бірімен қақтығысқа түсетін кез келген қоғамда болуы мүмкін.

Басқа белгілі Батыс саясаттанушысы Г.Альмонд қоғамның саяси жүйесінің мазмұнына, бір жағынан, әрекет етуші құқық негізінде пайда болатын және қызмет ететін «құрылымдар: парламент, атқарушы, өкім етуші органдар, бюрократия, соттар, партиялар, ықпал ету топтары және коммуникация құралдары», ал басқа жағынан — «ажырамас» немесе «әрең ажыратылатын құрылымдар», туысқандық, азаматтар мен ұйымдардың, таптық топтардың мәртебесі, қоғамда пайда болатын тәртіпсіздіктер, демонстрациялар және сол сияқтылар жатады. Сол уақытта автор қоғам

саяси жүйесінің ішкі құрылысын қарастыру барысында бірінші орынға «құрылымдарды» емес, олардың арасындағы байланыстарды, олардың өзара әрекеттесуін, қоғамның саяси жүйесінде олардың атқаратын ролін қояды [2].

Д.Истон мен кейбір батыс теоретиктердің қоғамның саяси жүйесі мен оның құрылымы туралы түсініктерінен біршама айырмашылығы болғанымен, жалпы Алмондтың көзқарастары олардың көзқарастарымен сәйкес келеді. Ортақтығы, бір жағынан, теоретиктердің саяси жүйе құрылымында нақты институттарды жете бағаламау болса, басқа жағынан — бір дербес (қоғам саяси жүйесінің құрылымдық құрамында өздігімен өмір сүретін) әр түрлі институттардың арасында пайда болған байланыстар, қатынастар, әрекеттер, өзара әрекеттесу, олар орындайтын формалды рольдер жиынтығы ретінде зерттеудің маңызын негізсіз өзара бағалау.

Қоғам саяси жүйесінде нақты институттардың шынайы ролі мен әлеуметтік маңызын жете бағаламау, негізінен көптеген теоретиктердің саяси жүйе құрылымын қарастыру барысында кейбір жағдайларда ықпал ету топтары, партиялар, саяси орта және т.б. осы сияқты саяси құбылыстар, институттар мен мекемелер арасында саяси жүйенің маңызды құрылымдық элементтерінің бірі ретінде мемлекетті қарастырмауда көрініс табады. Қоғамның саяси жүйесін зерттеу процесінде нақты тарихи әдісті қолданатын конституциялық-құқықтық ғылым әрдайым оның пайда болуы мен қызмет етуін қоғамдағы топтар, қабаттар, таптар мен әр түрлі саяси институттардың қызметінде көрініс табатын мақсаттар мен міндеттер, мемлекеттің, партия мен әр түрлі қоғамдық бірлестіктердің құрылуы мен қызмет етуінің негізін қалаған мүдделермен, идеялармен байланыстырады [3]. Саяси жүйе мен оның жеке элементтерінің табиғатын елемей және саяси жүйені зерттеу барысында мемлекетті қоса институттарды зерттемеу, тек алшақтау түсінілетін қарым-қатынастарды, әрекеттер мен өзара әрекеттесуді ғана қарастыру саясаттану мен құқықтық ғылымда идеализмнің көрінісі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президентінің конституциялық-құқықтық мәртебесінің ерекшелігі мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді: ол саяси жүйенің орталық тұлғасы болып табылады, сонымен қоса мемлекет басшысы биліктің біртұтастығын сипаттайды. Президенттік басқару формасын енгізу атқарушы билікті күшейтуге, сонымен қатар Қазақстанда конструктивтік әлеуметтік-экономикалық реформаларды тиімді жүргізуге септігін тигізбек.

Алайда ескере кететін жайт, көбіне көпұлтты және поликонфессионалды құрамды тұрғындары бар, күрделендірілген әлеуметтік қатынастар жүйесіне ие, экономикалық инфрақұрылымды мемлекеттерде Президент лауазымы өзінде жауапты саяси ауыртпалықты көтереді. Саяси жүйені тұрақтандыру мәселелерін жедел түрде шешуге қабілетті мемлекет басшысының ойластырылған саясатында қажет түрлі деңгейлер мен кеңістікте ішкі мемлекеттік қарама-қайшылықтар да кездесуі мүмкін.

Кейін Конституцияны зерттегенде қолданылған марксистік методология қазіргі заңды әдебиетте әділ сынға ұшырайды. Конституциямен құрылатын демократияның қоғамда билік механизмі — үнемі келісімге келу, өйткені қоғамдық өмірде билікке әр түрлі саяси күштер қатысады және күреседі. Бұл келісімге келу көбінесе міндетті болса да, әркімнің өз еркі. Сондықтан Конституция — күшті болса да біреудің мүддесіне жұмыс істей алмайды, ол азаматтық келісім мен зорлыққа қарсылықты жүзеге асырады. Авторитарлы және тоталитарлы режимдердің өзінде де билік басындағылар анық антидемократиялық Конституция қабылдауға тәуекелге бармайды. Келісім табуға билік механизмін құрғанда жол беріледі, бірақ Конституцияның бірінші мақсаты, яғни, адамның құқығы мен бостандығын қорғағанда емес.

ҚР-ның саяси жүйесін реттеудегі нормативтік-құқықтық негізін үйрену мемлекеттің Конституциясын жан-жақты зерттеумен тығыз байланысты.

Басқа да демократиялық мемлекеттердегідей, Қазақстан Республикасы Конституциясының ерекшелігі төмендегі белгілерден көрінеді:

Конституция ұлттық құқықтың жалпы және конституциялық құқықтық жеке негізгі қайнар көзі болып табылады, барлық құқықтық жүйе мен ағымдық заңдылықтың негізі, олардың дамуы мен толық жетілуіне көпжақты әсер етеді, біріншіден, мемлекеттік органның заңшығару қызмет бабын орнатады, құқықтық реттеудің басты мақсаттары мен объектілерін анықтайды.

Конституция халық еркінің жүзеге асырылуының ең жоғарғы формасын көрсетеді, өйткені онымен қоғамның және мемлекеттің функционалануының негіз салушы қағидалары қабылданады және орнатылады, мәнін анықтайды, мемлекет формасын, билікті жүзеге асыру механизмі, адам мен азаматтың құқықтыры мен бостандықтарын жүзеге асырады.

Конституцияның нормалары бастапқы болып табылады және құрылтай сипатқа ие, конституциялық құқықтық ғана емес, сонымен қатар басқа да ұлттық құқықтардың маңызды қайнар көзі болып табылады, қоғамдық қатынастарының барлық кешенінің құқықтық реттеу негізі.

Конституцияның тұрақтылығы — заңдылық негізінде барлық құқықтық жүйе мен мемлекеттік билікті функциялануының маңызды шарты.

Тікелей күші — Қазақстан Республикасы Конституциясының саяси және практикалық мәнге ие негізгі қасиеті.

Конституция — қоғамның әр түрлі саяси күштерінің арасындағы келісімге келу деңгейін көрсететін саяси құжат. Оның негізгі нормалары — қоғамдық қатынастардың саяси үрдісінің, оның шекаралары мен дамуының болашақ деңгейінің нәтижесі. Қазақстан Конституциясының саяси қасиеті оның негізгі заңды мазмұнын кішірейтпейді, керісінше, ұлғайтады.

Конституция саяси құжат ретінде бағдарламаға айналмай қоғам мен мемлекет дамуының болашағын анықтайтын қағида, норма-мақсаттан көрініс табатын бағдарламаның маңызды элементтерінен тұрады. Қазақстан Республикасы Конституциясының бағдарламалығы демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекетті құрудан көрінеді (1-б). Конституция бағдарламалығының айқындалуы болып «Қазақстан–2030» бағдарламасы және оны іске асыру табылады.

Конституция — идеологиялық құжат, өйткені қоғамдағы үстемдікке ие көзқарастар мен идеялардың арнайы жүйесін көрсетеді. Оның негізінде мемлекетті функциялау, оның қоғам мен азаматтармен қарым-қатынасы, адамның құқықтары мен бостандықтары, мемлекеттік билікті ұйымдастыру сияқты әр түрлі бағыттағы мәселелер жатыр. Бұл құжаттың қоғам өміріне белгілі бір саяси және құқықтық идея, құндылықтардың таралуына үлкен әсер ететіні белгілі.

Демократиялық мемлекет ретіндегі Қазақстан Республикасы Конституциясының сипаттамасы оның саяси жүйесінің анализінен кейін келесі конституциялық нормалармен анықталады:

Мемлекет билігінің басты қайнар көзі болып халық табылады (3-б.1-т).

Халық билікті тікелей республикалық референдум және еркін сайлау арқылы жүзеге асырады, сондай-ақ өз билігін жүзеге асыруды мемлекеттік органдарға барады (3-б.2-т).

Республикада мемлекеттік билік біртұтас, ол Конституция мен заңдар негізінде заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөліну, олардың тежемелік әрі тепе-теңдік жүйесін пайдалану арқылы, өзара іс-қимыл жасау принципіне сәйкес жүзеге асырылады (3-б.4-т).

ҚР-да идеологиялық және саяси әр алуандық танылады. Мемлекеттік органдарда партия ұйымдарын құруға жол берілмейді (5-б.1-т).

Қоғамдық бірлестіктер ісіне мемлекеттің және мемлекет ісіне қоғамдық бірлестіктердің заңсыз араласуына жол берілмейді (5-б.2-т).

Қазақстанның саяси жүйесін, осы көрсетілген қағидаларды оқу мынандай қорытындыға әкеледі: Конституция конституциялық құрылымның негізін қалаушы қағидаларын, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының жоғарғы құқықтық кепілі, сонымен қоса мемлекет функциясының шеңберін бекітетін мемлекеттің негізгі заңы болып табылады.

Басқа барлық нормативтік-құқықтық актілер осының негізінде және оның қағидалары мен тезистерін орындау үшін қабылданады, ал келіспеушілік болған жағдайда Республика Конституциясының нормалары әрекет етеді. А.Т.Ащеуловтың айтуы бойынша, «Республикада ешбір құқықтық актілер, Азамат кодексті қоса алғанда, Конституциядан тәуелсіз және автономды статуска үміт ете алмайды, әйтпесе құқықтық жүйенің бірлігі мен ішкі келісушілігі бұзылады» [4].

Осылайша, Конституцияның қағидалары мен нормалары құқықтық жүйеде алдыңғы рольде. Конституция мемлекеттің Негізгі Заңы ретінде өзімен бірге барлық заңнаманы біріктіреді, құқық шығармашылығы ядро ретінде болады, негізгі нормативтік-құқықтық актілердің түрлерін орнатады, олардың байланысын, субординациясын, арасында пайда болатын коллизияларды шешу жолын және республиканың саяси жүйесін реттеудің құқықтық ұйымдастыру ісінде басты бағдар ретінде қызмет етеді [5]. Қоғамның саяси жүйесінің табиғаты мен ерекшеліктері оның элементтеріне ең бірінші қоғамдық-саяси қатынастарды реттейтін әлеуметтік нормаларды жатқызуға негіз береді. Заң әдебиетінде «саяси норма» сияқты ұғымды қалыптастыру туралы ой айтылған. Ф.М.Бурлацкийдің ойы бойынша, «саяси норма» адамдардың саяси өмір үрдісіндегі тәртіп ережесін бекітеді. Бұл ұғымға ол саяси қағидалар, құқықтық нормалар, саяси дәстүрлер саяси тәртіптің эталонын және т.с.с. кіргізеді. Сөз, саяси өмірге қатысы бар әлеуметтік нормалардың барлық түрлерін қамтитын жинақтық ұқсастық ұғым туралы болып отыр.

Әдебиеттер тізімі

1. Демидов А.И. Политическая система общества и государство / Политология для юристов. Курс лекций / Под ред. Н.И.Матузова и А.В.Малько. — М.: Юрист, 2002. — 362 с.
2. Кубеев Е.К. Конституционный строй Республики Казахстан. — Караганда: Болашак-Баспа, 1998. — 271 с.
3. Ащеулов А. Этапы становления конституционного законодательства и конституционализма // Мир закона. — 2000. — № 8. — С. 65–72.
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 7 қазандағы Заңымен, Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 21 мамырдағы Заңымен, Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 2 ақпандағы Заңымен өзгерістер мен толықтырулар енгізілген.
5. Баймаханов М.Т., Аюпова З.К. и др. Становление правового государства и конституционный процесс в Республике Казахстан: Монография. — Алматы: КазГЮА, 2001. — 346 с.

УДК 342.97:334.02(574)

Некоторые теоретико-правовые аспекты государственной национальной политики Республики Казахстан

Рустембекова Д.К.

Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова

Мақалада Қазақстан Республикасы мемлекеттік ұлттық саясатының кейбір теориялық-құқықтық аспектілері қарастырылған. Мемлекеттік ұлттық саясаттың негізгі қағидалары барлық ұлттық және конфессиялық топтардың өкілдері үшін бірдей құқық және барлық конфессияның қызметі үшін қолайлы жағдай жасау болып табылады. Қызметі этникааралық және конфессияаралық келісімді бекітуге бағытталған, полиэтникалық қоғамның қазақстандық үлгісін қалыптастырудағы және дамытудағы Қазақстан халқы Ассамблеясы институтының позитивтік функциясы айқындалған. Қазақстан Халқы Ассамблеясының құрылымы және құқықтық мәртебесі Қазақстанның ел бірлігі доктринасымен байланыста қарастырылған.

In the article some theoretical-legal aspects of the state national policy Republic Kazakhstan is considered. Basic principles of state national policy are equal rights for all national and confessional (religious) groups' representatives and formation of favorable conditions for all confessions' activity. In article positive function of institution Assembly of People of Kazakhstan in establishment and approval of Kazakhstan's model of multi-ethnic society which is aimed to strengthening of interethnic and interfaith consent is shown. The structure and a legal status of Assembly of People of Kazakhstan in context with Doctrine of Kazakhstan National Unity is revealed.

Обеспечение мирного сосуществования различных народов является важнейшим условием сохранения стабильности и безопасности. Недоверие между представителями различных национальностей и вероисповеданий создает почву для формирования и распространения идей национального превосходства и религиозного экстремизма, создает предпосылки для возникновения взаимной вражды и межэтнических конфликтов. Свидетельством тому являются события в Ираке, Судане, Тунисе, Ливии, Египте, тупиковая ситуация в процессе ближневосточного урегулирования.

В этом контексте казахстанская модель межэтнического и межконфессионального согласия вызывает неподдельный интерес во всем мире. Казахстан в течение 20 лет своей Независимости показал мировому сообществу пример просвещенного и толерантного государства, где в мире и согласии живут представители различных национальностей и вероисповеданий. В Казахстане никогда не было конфликтов на религиозной и национальной почве.

В Республике Казахстан изначально уделялось особое внимание выработке оптимальной формы правового регулирования вопросов межэтнических взаимоотношений. Так, в Конституции Республики Казахстан, принятой 30 августа 1995 г., вопросам межнационального согласия посвящен целый ряд статей, где подчеркивается, что любые действия, способные нарушить межнациональное согласие, признаются неконституционными и будут преследоваться по всей строгости казахстанского за-